

Af Tyskerværkets Saga

Da et Stenleje på Odden leverede Materiale til Kieler-Kanalens Udvidelse. Mærkelige ruiner, der minder om en broget tid i Yderbys Historie. – En længst forsvunden havn, hvorfra man engang troede, Tyskerne vilde angribe København.

Omtrent midtvejs mellem Stenlejernes Knuseværk og Gniben kan man fra Vejen se noget ved den nære Nordkyst, der ligner en grønklædt Høj, men som ved nærmere Eftersyn viser sig at være en Ruin fra en interessant Epoke i Oddens Historie, Stedet er temmeligt Øde. Syd for Vejen går den flade Græsmark ned til Sønderstrand, og mod Nord skimter man Kattegats blå Flade bag et besynderligt Stykke Landskab, der kan få Beskueren til at tro sig hensat til en fremmed Klode. Den stenfyldte Jord er bølget som et Vaskebrædt, den ligger i parallelle Bælter, som om en overnaturlig stor Plov har gået igennem den. Det er imidlertid Sporene efter Stenlejerres store *Gravko*, man ser. Koen har taget store Mundfulde, men den har ikke været altædende, meget har den spyttet ud igen i sirlige Rader.

Af den rige Plantevækst, der skyder op mellem de grå Sten, kan man slutte, at det er nogle År siden, Gravkoen har været beskæftiget på disse Kanter. Stedet må være et Fund for en Botaniker. Her står Bynke og Skræppe, Tidsel og Røllike, vild Gulerod, Chikorie og Valmue og mange andre af de Planter, der er typiske for mager Jordbund. Et Stykke inde i dette Skyttegravsterræn møder man en dyb Sænkning, der markerer Gravemaskinens sidste Rute. På den anden Side af Sænkningen er Terrænet jævner, for her har man arbejdet med Håndkraft, og her er Græstæppet tæt, et vidnesbyrd om, at denne Del af Terrænet ikke har været rørt i en Årrække. Her gror frodige Vækster af Slåen, Tjørn, Brombær, Pil og vilde Roser, Hindbær og vilde Æbletræer, og Fnug fra afblomstrede Skærmpplanter flyver for Vinden. Stedet har sin egen ensomme Skønhed.

Da Tyskerne og Italienerne rykkede ind.

Ja, her er ensomt, men for 25 År siden var her Liv. Hundrede Mand gik dengang og fravristede Jorden dens Sten, lyse Danskere og mørke italienere Imellem hverandre, fremmede Tungemål hørtes, og i Knuserværket tordnede de tunge Sten, i Havnen, hvorefter nu næsten hvert Spor er forsvundet, kom og gik Slæbebåde og Lægttere. Det var "Tyskerværket"s Tid, som alle ældre Oddenboere endnu mindes. I det følgende skal vi i få og spredte Træk prøve at genoplive for Erindringen denne mærkelige Epoke.

De første Gravninger.

Tyskerne var ikke de første, der fik Øje på Oddens Stenrigdom. Jørgen Nielsen, Brandstrupgård, havde i Slutningen af forrige Århundrede en Anløbsbro på et Sted lidt nærmere Gniben, hvorfra han afskibede Sten, der knustes ved Dampkraft. Da Anlægget brændte, blev det overtaget af en Grosserer Nielsen Ira København, som fortsatte Udskebningen, men ikke havde Knuseri. Han døde År 1900, og Værket gik over på andre Hænder. Der beskæftigedes til Tider 10—14 Mand, men så lå Virksomheden stille i et Par År, indtil Tyskerne kom.

Kielerkanalen udbyggedes med sten fra Odden.

I Årene 1888-96 havde Tyskerne anlagt den 99 km lange Kielerkanal. Af Hensyn til Krigsskibenes voksende Dimensioner foretog man i Årene 1909—15 en Udvidelse og Udvidelse af Kanalen, og dette Kæmpeværk, der også omfatter 5 Kanalbroer, kom ialt til at koste 400 Mill. Mark. Kanalens store strategiske Betydning for Tysklands Flåde er almindelig bekendt. En Mand, som har stillet sin Viden om Tyskerværket til vor Rådighed, vil endda påstå, at Stenene fra Odden holdt Danmark udenfor Krigen. For hvis ikke Tyskerne havde kunnet bruge Kielerkanalen, havde de været nødt til at benytte de danske Bælter som Gennemsejlingsfarvand.

Man troede, at Tyskerne vilde bygge Krigshavn.

Og Konseilspræsidenten og Amtmanden blev alarmeret.

Tyskernes Virksomhed på Odden gav iøvrigt Anledning til allehånde mere eller mindre fantasifulde Betragtninger i Bladene. I Anledning af Skrivelser i Hovedstadspressen fandt Konseilspræsidenten, efter hvad Nykøbing Avis — det nuværende Odsherreds Tidende — meddeler i sit Nummer for den 1. Juli 1910, Anledning til at anmode Amtmanden over Holbæk Amt om at afgive en Erklæring i Sagen.

Amtmanden oplyste i sit Svar, at kgl. Måler og Vejer i Skelskør, Carlsen, den 14. April på et Konsortiums Vegne havde indgivet Andragende til Trafikministeriet om Tilladelse til ved Yderby Lyng på Nordsiden af Odden at måtte anlægge en lille privat Havn til Brug ved Udførsel af Sten og Singels fra nogle Konsortiet tilhørende Ejendomme.

Amtmanden udtaler, at Stenene, efter hvad Andrageren i sin Tid har oplyst, agtes udførte til Anvendelse ved Udvidelse af Kielerkanalen, men at der intet er kommet til Amtets Kundskab, der kunde begrunde en Antagelse om, at det pågældende Foretagende ikke er rent privat.

Men en vis Skepsis blev dog siddende mange i Blodet. Endnu kan man høre Folk sige, at den af Tyskerne opførte Silo var velegnet til Kanonfundament, og at Afstanden derfra til København er nøjagtig 16 Mil i Luftlinie, den Distance, som Krigens "Tykke Bertha" formåede at skyde.

Det er ikke længere Omtaler, Bladene har ofret på Tyskerværket, men vi skal med det samme anføre, hvad vi har fundet om Emnet i Nykøbing Avis.

Rygterne svirrer.

Den 21. Juni 1910 tager Bladet igen til Orde for Egnens Erhvervsinteresser mod en Række sensationsprægede Artikler i "Vort Land". ... muligvis lå Interesser af strategisk Natur bag Tyskernes Initiativ. Dette Blad havde insinueret, at der Til Støtte herfor anførtes, at Grunden kun havde kostet 25,000 Kr., medens Havnen skulde koste ca. 150,000 Kr., og at der allerede var en Havn på Odden hvorfra de Sten, som Køberne anførte at ville udføre, kunde afskibes.

Nykøbing Avis oplyser hertil, at Firmaet Brødrene Carlsen i Skelskør for nogen Tid siden havde købt nogle Arealer med Sten- og Singelskær på Sjællands Odde og senere afsluttet en Kontrakt med et tysk Vandbygningsfirma, der havde en Del Arbejder, bl. a. ved Nord-Østersøkanalen, om Levering af et Parti Sten og Singels, efter Forlydende ca. 200,000 Kubikmeter. Firmaet har derefter — som Amtmand Ammentorp forøvrigt oplyste i Holbæk Amtsråds Møde den 25. Maj, da samme Firmas Andragende om Tilladelse til Kørsel med Lastautomobil fra Odden til Stårup nægtedes, til Ministeriet for offentlige Arbejder indgivet et Andragende om Tilladelse til Anlæg af en

interimistisk Havn på Sjællands Odde (Udgiften anslås til ca. 30,000 Kr.), da Odden Havn dels ligger for langt, ½ Milsvej, fra Stenbruddet, dels ikke er dyb nok for de Fartøjer, der skal anvendes til Stentransporten. På Odden har hele Sagen hidtil været betragtet som Forretning, og "Vort Land"s sensationsmættede Fremstilling vil næppe formå at ændre noget i dette Synspunkt.

Molen blev skyllet i Havet.

Den spinkle Havn ødelagdes gentagne Gange.

Nu synes der at være faldet Ro over Sagen. Den næste Omtale i Bladet er fra 6. januar 1911, og den belyser Vanskelighederne ved at bygge en interimistisk Havn på denne åbne Kyst. Det oplyses, at det endnu ikke færdige Havneanlæg ved den tyske Skærvefabrik for anden Gang er ramt af Uheld. Havneværkerne har ikke kunnet tåle den hårde SØ forleden, og den nordre Mole er blevet skyllet ud i Havet, Nogle tyske Ingeniører er blev t tilkaldt, men der er ikke meget at gøre ved Skaden på denne Tid af Året. Det menes almindeligt, at Anlægget er bygget alt for spinkelt, og at det ikke bliver brugbart, før det så at sige bliver bygget om.

En Skonnert, der kom med Kul til Skærvefabrikken, kunde på Grund af Uheldet ved Molen ikke komme i Havn. Den måtte derfor, da Vejret var hårdt, gå om på Oddens Sønderside, hvor den kom på Grund.

Fabrikant Hecht fra Kiel, den ene af Skærvefabrikkens Indehavere, har været på Odden for at tage Ødelæggelsen i Øjesyn. Udbedringen vil koste adskillige Tusinde Kroner. Molens Stenkister er bogstaveligt talt væltet af Vandets Pres. Det værste er, at Havnen nu er utilgængelig og danner en frådende Sø. herinde ligger en stor, halvtlastet Lægter og hugger i det. Den tyske Slæbedamper fik en mindre Lægter, som også lå i Havnen, trukket ud, men det lykkedes ikke med den store Lægter — Brændingen var for stærk og Slæberen for svag. Havnen var forsåvidt færdig, som Assuranceselskabet havde anerkendt den. Den strandede Skonnert er blevet bragt flot af Skærvefabrikken Slæbedamper og afgang til Kiel.

En Lægter til Bunds i Sejerøbugten.

10. Marts samme År bringer Avisen Bud om, at en Lægter på Vej fra Skærvefabrikken til Kiel den foregående Aften er sunket mellem Gniben og Sejerø, mens den blev bugseret af Værkets Damper. Ombord på Lægteren, der betegnes som en ren Kolos, befandt sig tre Tyskere. Om Lægteren er sprunget læk eller har været for stærkt lastet vides ikke, men Situationen har været meget farlig for de tre Mænd, da det hele kun varede et Øjeblik. Det lykkedes dem dog at få kappet Slæbelinen og komme i Båden. De nåede i meget forkommen Tilstand om Bord i Damperen, som vendte tilbage til Yderby.

Den forsvundne Havn.

Vi omtalte Besværlighederne ved at bygge Havn. Som det ses af et af de morsomme gamle Billeder, vi har fundet i Fotograf Bays Arkiv, og som hidsættes, blev Havnen dog ganske anselig og kunde med Lethed rumme 5—6 mindre Fartøjer. Men den var jo

unægtelig kun bygget på kort Sigt, og det skal have været mere end de nævnte to Gange, at man måtte udbedre den. Havnen byggedes simpelthen på den Måde, at man tømrede Sænkekasser af 2 Tommers Planker og, efter at de var ført på Plads, blev de fyldt med Grus. Hver Vinter måtte der repareres på havnen, og en Storm kunde vælte Sænkekasserne om mellem hverandre. På Omkostninger så Tyskerne imidlertid ikke. Året efter at Havnen var blevet forladt, var den allerede i stærkt Forfald. Sænkekasserne var opædt af Orm. Efterhånden drev Kasserne i Land, og der solgtes mange planker derfra. Nu er der af Havnen ikke andre Spor end et Par Pæle nogle Meter fra Havstokken, et Par Rester af Stenglaciset og en rusten Fortøjningsring. Strandkålen vokser frodigt her som et Forgængelighedens Symbol.